

AGNIESZKA CYBAL-MICHALSKA*, AGNIESZKA PIEJKA**

Profesor Irena Wojnar (1924–2021) – pro memoria

Spółeczność zrzeszoną w Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk i innych ośrodkach akademickiej pedagogiki w Polsce ogarnął głęboki żal, smutek, bowiem pożegnaliśmy wielką duchem i umysłem naukowczynię – Profesor Irenę Wojnar. Docierały do nas niepokojące informacje o słabnących siłach Pani Profesor, które bardzo zasmucały, ale wierzyliśmy, że będzie Ona nieprzerwanie służyła nam swoją wiedzą i autorytetem. Niestety, w grudniu 2021 roku los zgasił nasze nadzieje.

Odeszła Ikona, Prawdziwa Dama Polskiej Pedagogiki, osoba wyjątkowa, charyzmatyczna, bardzo rzetelna i oddana zarówno w rzeczach wielkich, jak i małych; zaangażowana badawczo, o wysokich kompetencjach naukowych, Profesor, która ze swojej aktywności naukowej, dydaktycznej i społecznej uczyniła sztukę. W twórczej pracy pedagogicznej, w uniwersyteckim kształceniu odnalazła swoje powołanie i czyniła to z pełnym oddaniem, zaangażowaniem, przeżyciem, wyobraźnią i profesjonalizmem.

Profesor Irena Wojnar urodziła się 21 września 1924 roku. Zmarła 28 grudnia 2021 roku. Od 1946 roku do końca życia związana była z Uniwersytetem Warszawskim. W latach 1946–1949 studiowała na Wydziale Humanistycznym tej uczelni, w ramach tzw. Seminarium Pedagogicznego II, kierowanego przez Bogdana Suchodolskiego. Studia ukończyła uzyskaniem stopnia magistra filozofii w dziedzinie pedagogiki. Formalnie została zatrudniona na Uniwersytecie Warszawskim w 1949 roku. Przeszła tam wszystkie szczeble kariery naukowej, uzyskując w 1965 roku stopień doktora habilitowanego, w 1976 roku stanowisko profesora nadzwyczajnego, a 1985 roku tytuł profesora zwyczajnego. Na Wydziale Pedagogicznym UW przez kilkadziesiąt lat (1967–2004) kierowała Pracownią, a następnie Zakładem Teorii Wychowania Estetycznego.

Problematyka szeroko rozumianego potencjału edukacyjnego sztuki stanowiła przez wiele lat główny obszar zainteresowań badawczych Pani Profesor. Jest twórczynią oryginalnej, interdyscyplinarnej teorii wychowania estetycznego, w myśl której:

rola sztuki nie ogranicza się do sfery estetycznych doznań i przeżyć. Kultura estetyczna stanowi jakby szczebel, podstawę dla kształcenia osobowości w innych, pozaestetycznych zakresach. Upowszechniona obecność sztuki i bogactwo jej wartości stwarzają nie znane

* Prof. dr hab. Agnieszka Cybał-Michalska (aga-cm@amu.edu.pl), Wydział Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza; ** dr hab. Agnieszka Piejka, Wydział Nauk Społecznych Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie

dotąd możliwości zaspokojenia różnych potrzeb współczesnego człowieka, zwłaszcza w zakresie moralnym i poznawczym².

Teoria wychowania estetycznego ukazuje możliwości kulturalnych inicjacji, które prowadzą do wzbogacania osobowości człowieka, pogłębiania jego samowiedzy i samourzeczywistnienia. Sztuka jest w tej perspektywie swoistym „podręcznikiem”, pozwalającym na pełniejsze przeżywanie własnej egzystencji, a „człowiek kulturalny” to nie tyle znawca, erudyta posiadający odpowiednią wiedzę, ale jednostka o wysokiej wrażliwości, zatroskana zarówno o jakość swojego życia, jak też o dobro innych³.

Etapem szczególnym w tworzeniu fundamentów tej teorii były studia na paryskiej Sorbonie. Irena Wojnar odbyła je w latach 1958–1960 jako stypendystka Fundacji Forda, uzyskując doktorat na podstawie rozprawy *Situation actuelle de la jeunesse par rapport à l'art*. Rozprawa ta została opublikowana w kilku językach⁴, co zapoczątkowało zainteresowanie teorią wychowania estetycznego także poza granicami Polski. Przyczyniła się do tego również wieloletnia współpraca prof. Ireny Wojnar z międzynarodową organizacją INSEA (International Society for Education through Art). W roku 1988 została wybrana na jej wiceprzewodniczącą i pełniła tę funkcję do 1991 roku. Był to bez wątpienia wyraz wielkiego uznania Jej pracy i dorobku naukowego.

Przez całe życie zawodowe prof. Irena Wojnar była zaangażowana w badania naukowe skoncentrowane na szeroko pojętej edukacji kulturalnej i możliwościach włączenia edukacji estetycznej do procesu kształcenia ogólnego. Dookreślając jego sens, Profesor wskazywała na tradycję starożytnej *Paidei* i *Humanitas*, średniowieczne *septem artes liberales*, a także na pedagogikę kultury, akcentującą autonomię duchowego życia człowieka i jego ukierunkowanie na przestrzeń wartości⁵. Wychodząc od tych źródeł, prof. Wojnar w coraz większym stopniu koncentrowała się na problematyce „trwałych wartości w zmiennym świecie”, humanistycznej wrażliwości na wciąż nowe wyzwania i odpowiedzialności za teraźniejszość i przyszłość. Była bardzo zaangażowana w poszukiwanie dróg wzmocnienia w jednostce ludzkiej takiego właśnie ukierunkowania i głęboko wierzyła w sprawczą moc kształcenia w tym zakresie. Podkreślając, że edukacja jest „inwestycją w jakość życia człowieka”, upominała się o szerokie jej rozumienie, o wykraczanie poza utylitarne cele, ukierunkowane jedynie na indywidualne kariery.

² I. Wojnar, *Teoria wychowania estetycznego. Zarys problematyki*, PWN, Warszawa 1980.

³ Tamże, s. 13.

⁴ W języku francuskim: *Esthétique et Pédagogie*, Presses Universitaires de France, Paris 1963 (Préface de Etienne Souriau), w języku hiszpańskim: *Estética y Pedagogía*, Fondo de Cultura Económica, Mexico 1966, (przekład Carlos Gerhard), w języku włoskim: *Estetica e Pedagogia*, La Nuova Italia Editrice, Firenze 1970, (przekład Riccardo Squadrilli), w języku polskim: *Estetyka i wychowanie*, PWN, Warszawa 1964, 1970).

⁵ I. Wojnar, *Humanistyczne przesłanki niepokoju*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2016, s. 114.

Pisała:

wciąż pozostaje otwarte pytanie o to, co ma wiedzieć współczesny człowiek o świecie, o społeczeństwie, o sobie samym, ale nade wszystko o to, jakim ma być w kręgach nowej wspólnoty⁶.

Wspólnotowy wymiar ludzkiego życia interesował prof. Wojnar coraz bardziej i w ostatnich latach pracy naukowej stał się jednym z najważniejszych tematów, które podejmowała. Analizowała różne kręgi zbiorowych identyfikacji człowieka, pytała o wartości, które sprzyjają ludzkiemu porozumieniu, ze szczególną uwagą przyglądała się możliwościom budowania kultury pokoju. Za wyjątkowo ważne uznawała działania edukacyjne, których celem jest wzmacnianie poczucia przynależności do Ziemi – Ojczyzny i do gatunku ludzkiego. Takie więzi stanowią bowiem fundament uwzględniającego dobro wspólne „bycia człowieka w świecie”. Przez pryzmat tej problematyki akcentowała humanistyczny wymiar refleksji pedagogicznej i humanistyczne zobowiązania edukacji. Trzeba podkreślić, że określenia: *humanizm*, *humanistyczny*, *pedagogika humanistyczna*, miały dla prof. Wojnar szczególne znaczenie. Podkreślała:

Humanizm oznacza tu nie tyle przywiązanie do historycznych tradycji i do uprawiania nauk potocznie zwanych humanistycznymi, ile określony rodzaj wrażliwości i postawy człowieka, sposób myślenia i działania zorientowany na wartości. (...) Istnieje rzeczywistość wartości, obowiązków, powołania, wartości zagrożonych, ale jednocześnie bronionych przez ludzi. Jest to „świat humanistyczny”, który obejmuje ludzką twórczość filozoficzną, naukową, techniczną, ale także obszary pracy i społecznej aktywności ludzi. Owa humanistyczna rzeczywistość przeniknięta jest poczuciem sensu i wartości, służbą dobru człowieka i międzyludzkim wspólnotom⁷.

Swoim pasjom badawczym prof. Wojnar dawała wyraz nie tylko w licznych publikacjach. Ukazywała je także w licznych wystąpieniach podczas seminariów, konferencji i dyskusji naukowych. Miały one miejsce w bardzo różnorodnych gremiach, co wynikało ze współpracy prof. Ireny Wojnar z wieloma organizacjami, zarówno krajowymi, jak i międzynarodowymi.

Warto w tym miejscu przywołać przede wszystkim: wieloletnią działalność Pani Profesor w Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN (członkostwo w latach 1976–2011, członkostwo honorowe – do śmierci), jej zaangażowanie we współpracę z Komitetem Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN (członkostwo w latach 1970–2011, członkostwo honorowe – do śmierci), aktywność naukową w UNESCO (1968–1992, w tym między innymi udział w charakterze eksperta w międzynarodowym projekcie badawczym koordynowanym przez Paula Lengrand; efektem końcowym projektu jest

⁶ Taż, *Kształcenie ogólne w perspektywie kultury humanistycznej*, [w:] *Humanistyczne intencje edukacji*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000, s. 146.

⁷ Taż, *Humanistyczna orientacja edukacji – zagrożenia i zobowiązania*, [w:] *też*, *Humanistyczne przesłanki niepokoju*, dz. cyt., s. 126.

znana publikacja *Areas of Learning Basic to Lifelong Education*⁸), działalność w międzynarodowej organizacji World Association for Educational Research (1957–1993), a także cykl wykładów wygłoszonych na Uniwersytecie w Padwie (1986, wykłady zostały opublikowane w 1990 roku w książce *Pedagogia e valori umani. 10 lezioni all'Università degli Studi di Padova*⁹).

Profesor Wojnar była także członkinią Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Polskiego Towarzystwa Estetycznego i Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego.

Profesor Irena Wojnar jest autorką prawie 300 publikacji, w tym monografii autorских i zbiorowych, antologii, tłumaczeń, artykułów i skryptów. Opublikowała między innymi następujące rozprawy:

Estetyka i wychowanie (1964)

Perspektywy wychowawcze sztuki (1966)

Teoria wychowania estetycznego. Zarys problematyki (1976, 1980, 1984, 1995)

Estetyczna samowiedza człowieka (1982)

Sztuka jako podręcznik życia (1984)

Muzeum czyli trwanie obecności (1991)

Humanistyczne intencje edukacji (2000)

Edukacyjna kultura przyszłości (2006)

Humanistyczne przesłanki niepokoju (2016)

Są to wyjątkowe ślady Jej obecności, ślady należące nie tylko do przeszłości, ale – jako zawsze obecne – także do teraźniejszości i przyszłości. Dorobek naukowy prof. Ireny Wojnar może inspirować kolejne pokolenia badaczy, mobilizować ich do dyskusji i do stawiania ważnych pedagogicznych pytań.

Pani Profesor była wielokrotnie nagradzana, przyznawano Jej różne odznaczenia i wyróżnienia. Były to między innymi: Nagroda Wydziału I PAN za książkę *Estetyka i wychowanie*, Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski, medal: Zasłużony Działacz Kultury, Złota Odznaka ZNP, Ziegfeld Award. Mówiła o tych wyróżnieniach rzadko i niechętnie. Jako osoba skromna bardzo nie lubiła oficjalnych sytuacji, kiedy to podkreślano Jej zasługi. Jednak jedna z tych wielu nagród miała dla Pani Profesor znaczenie szczególne; przyjęła ją z nieskrywaną radością i satysfakcją. Powracała do niej w rozmowach, a na stoliku w pokoju gościnnym – gotowa, by w każdej chwili je otworzyć – leżało pudełeczko z tą właśnie nagrodą. Był to Medal Uniwersytetu Warszaw-

⁸ I. Wojnar: Chapter 7, *The Role and Importance of Art. in Life: Some Thoughts on Lifelong Education Conceived as „Learning to be”*. [w:] P. Lengrand (red.), *Areas of Learning Basic to Lifelong Education*, UNESCO Institute for Education, Hamburg and Pergamon Press, 1986. Przekład polski: *Obszary permanentnej samoedukacji*, przekł. I. Wojnar, J. Kubin, Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej, Warszawa 1995.

⁹ I. Wojnar, *Pedagogia e valori umani. 10 lezioni all'Università degli Studi di Padova*, a cura di A. Agosti, Prefazione di R. Finazzi Sartor, Liviana Editrice, Padova 1990.

skiego, który przyznano Pani Profesor w 2008 roku. Dlaczego był on dla Niej tak cenny? – Odpowiedziała na to pytanie, odbierając medal z rąk prorektora UW, prof. Stanisława Głęba. Dookreśliła wtedy, czym zawsze był dla Niej Uniwersytet:

Uniwersytet to nie tyle zatrudnienie czy „posada”, ale nade wszystko pewien istotny sposób życia, odmiana losu, źródło ważnych doświadczeń i podstawa zdobywanej w toku kolejnych lat życiowej mądrości, niekoniecznie uzależnionej od wiedzy naukowej¹⁰.

Traktowanie Uniwersytetu przede wszystkim jako pewnej idei i stylu życia w przypadku prof. Wojnar przekładało się nie tylko na pełną pasji pracę naukową. Wyznaczało też Jej stosunek do ludzi – do każdego człowieka z osobna i do środowiska akademickiego w ogóle. Pani Profesor zwracała się ku innym, ku pracy, ku tworzeniu, ku byciu potrzebnym, ku robieniu czegoś społecznie pozytywnego dla innych. Przejmowała się losem swoich uczniów, wspierała ich w trudnych sytuacjach życiowych, niekoniecznie tylko takich, które były bezpośrednio związane z akademicką aktywnością. Ceniła bezinteresowną przyjaźń, wierność i zaangażowanie.

Pożegnaliśmy cenioną uczoną, wielce zasłużoną dla rozwoju myśli edukacyjnej i pedagogiki humanistycznej, wybitną naukowczynię, nauczycielkę wielu pokoleń studentek i studentów, animatorkę ruchu rozwoju naukowego pracowników akademickich. W organizowanych przez Nią seminariach uczestniczyli przedstawiciele licznych ośrodków akademickich, których przyciągały nazwisko, autorytet i renoma Pani Profesor.

Pani Profesor będzie żyła dalej w swoim dziele. Dane Jej przecież było oglądać owoce swoich wysiłków – w wymiarze akademickim, na niwie prac w ramach KNP PAN, karier naukowych swoich uczniów i uczennic (wypromowała ponad 400 magistrów i 29 doktorów) czy też w wymiarze koleżeńskim i przyjacielskim. Komitet Nauk Pedagogicznych ma liczne powody, aby wyrazić słowa podziękowania za wielki wkład Pani Profesor w rozwój kolejnych pokoleń pedagogów i osobiste zaangażowanie w kształtowaniu etosu akademickiego. Wiele – zawsze trafnych, precyzyjnych naukowych odniesień do oceny rzeczywistości, w której partycypuje człowiek oraz liczne, serdeczne i pełne szacunku rozmowy z Panią Profesor zachowujemy w swojej pamięci i za każdą inspirującą myśl jesteśmy Jej bardzo wdzięczni.

Pani Profesor na zawsze pozostanie w naszej pamięci jako zaangażowana i oddana służbie dydaktyczno-naukowej nauczycielka akademicka, uczona bez reszty oddana służbie nauce i pracy ze społecznością studencką i doktorancką, jako wzór osobowy i naukowy.

Środowisko akademickie straciło wybitną naukowczynię i organizatorkę życia naukowego, humanistkę w najgłębszym sensie.

¹⁰ *Tekst przemówienia wygłoszonego przez Irenę Wojnar podczas uroczystego wręczenia Medalu Uniwersytetu Warszawskiego*, [w:] A. Piejka, *Irena Wojnar – monografia bibliograficzna*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2013, s. 92–93.

Bibliografia

- P. Lengrand (red.), *Areas of Learning Basic to Lifelong Education*, UNESCO Institute for Education, Pergamon Press, 1986. Przekład polski: *Obszary permanentnej samoedukacji*, przekł. I. Wojnar, J. Kubin, Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej, Warszawa 1995.
- A. Piejka, *Irena Wojnar – monografia bibliograficzna*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2013
- I. Wojnar, *Edukacyjna kultura przyszłości*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa 2008.
- I. Wojnar, *Estetyczna samowiedza człowieka*, PWN, Warszawa 1982.
- I. Wojnar, *Estetyka i wychowanie*, PWN, Warszawa 1964, 1970). Wydanie w języku francuskim: *Esthétique et Pédagogie*, Presses Universitaires de France, Paris 1963 (Préface de Etienne Souriau), w języku hiszpańskim: *Estética y Pedagogía*, Fondo de Cultura Economica, Mexico 1966, (przekład C. Gerhard), w języku włoskim: *Estetica e Pedagogia*, La Nuova Italia Editrice, Firenze 1970, (przekład R. Squadrilli).
- I. Wojnar, *Humanistyczne intencje edukacji*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000.
- I. Wojnar, *Humanistyczne przesłanki niepokoju*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2016.
- I. Wojnar, *Pedagogia e valori umani. 10 lezioni all'Università degli Studi di Padova*, a cura di A. Agosti, Prefazione di R. Finazzi Sartor, Liviana Editrice, Padova 1990.
- I. Wojnar, *Muzeum czyli trwanie obecności*, WSiP, Warszawa 1991.
- I. Wojnar, *Perspektywy wychowawcze sztuki*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1966.
- I. Wojnar, *Sztuka jako podręcznik życia*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1984.
- I. Wojnar, *Teoria wychowania estetycznego. Zarys problematyki*, PWN, Warszawa 1980.

Professor Irena Wojnar (1924–2021)

Born and died in Warsaw. Irena Wojnar started studying the humanities during World War II, at the clandestine University of Warsaw. Between 1946 and 1949 she continued her studies at the Faculty of Humanities of the University of Warsaw, in the so-called Seminar of Pedagogy II. In 1949 she was formally employed at the University and remained there until her death. Between 1958 and 1960, as a holder of the Ford Foundation scholarship, she studied at the University of Paris (Sorbonne), where she defended her doctoral dissertation “Situation actuelle de la jeunesse par rapport a l'art”. She did her fellowship and obtained habilitation at the University of Warsaw in 1965. In 1976 she became an associate professor and in 1985 a professor. From 1967 to 2004, prof. Wojnar headed the Laboratory and afterwards the Department of the Theory of Aesthetic Education at the Faculty of Pedagogy of the University of Warsaw. Professor Irena Wojnar was a member of the Committee on Pedagogical Sciences at the Polish Academy of Sciences (1976–2012, since 2016 an honorary member), the Prognosis Committee “Poland 2000 Plus” at the Presidium of the Polish Academy of Sciences (1970–2011, since 2011 an honorary member). Professor Irena Wojnar is an author of almost 300 publications: monographs, edited and co-edited collections, scripts, anthologies, translations and scientific articles. She promoted more than 400 MA and 29 PhD works.

Key words: The University of Warsaw, The Committee of Pedagogical Sciences PAS, education through fine arts, theory of aesthetic education, pedagogy of culture, pedagogy of humanities